THE DIALECTICS OF YOUTH CYBERSECURITY CULTURE AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE DIGITAL SOCIETY

Independent Researcher at Fergana State University

Yusupov Baxtiyorjon Baxodirjon ugli

Abstract

This thesis provides a socio-philosophical analysis of the dialectical relationship between youth cybersecurity culture and social responsibility in the context of the digital society. It argues that cybersecurity culture is not merely an individual competence aimed at protecting one's own digital data and devices, but also a socio-cultural phenomenon that encompasses an awareness of social responsibility for digital actions that may affect the security of other participants in networked environments. M. Castells's concept of the network society, L. Floridi's information ethics, J. Habermas's theoretical approaches to communicative responsibility, E. Giddens's concept of reflexivity, as well as the views of Uzbek scholars on moral responsibility and information security, are employed as the methodological foundations of the study. The interrelationship between cybersecurity and social responsibility is examined on the basis of the premise that young people's individual actions in digital environments can generate broader networked social consequences. The author proposes the concept of "networked cyber-responsibility" as an integrative socio-philosophical category expressing young people's ability to consciously consider the impact of their digital actions not only on their own security but also on the security of other participants in networked environments.

Keywords

youth, cybersecurity culture, social responsibility, digital society, network society, information ethics, digital behavior, social trust, reflexivity, networked cyber-responsibility.

RAQAMLI JAMIYATDA YOSHLARNING KIBERXAVFSIZLIK MADANIYATI VA IJTIMOIY MAS'ULIYAT DIALEKTIKASI

Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi Yusupov Baxtiyorjon Baxodirjon o'g'li

Annotatsiya. Mazkur tezisda raqamli jamiyat sharoitida yoshlarning kiberxavfsizlik madaniyati va ijtimoiy mas'uliyat o'rtasidagi dialektik munosabat ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Kiberxavfsizlik madaniyati shaxsning faqat o'z raqamli ma'lumotlari va qurilmalarini himoya qilishga qaratilgan individual kompetensiyasi emas, balki uning boshqa tarmoq subyektlari xavfsizligiga ta'sir etuvchi raqamli xatti-harakatlari uchun ijtimoiy mas'uliyatni anglashini ham qamrab oluvchi ijtimoiy-madaniy hodisa ekanligi asoslanadi. M. Kastelsning tarmoq jamiyati, L. Floridining axborot etikasi, J. Habermasning kommunikativ mas'uliyatga oid nazariy yondashuvlari, E. Giddensning refleksivlik konsepsiyasi hamda o'zbek olimlarining ma'naviy mas'uliyat va axborot xavfsizligiga oid qarashlaridan metodologik asos sifatida foydalaniladi. Yoshlarning raqamli makondagi individual xatti-harakatlari tarmoqli ijtimoiy oqibatlarni yuzaga keltirishi asosida kiberxavfsizlik va ijtimoiy mas'uliyatning o'zaro bog'liqligi ochib beriladi. Muallif tomonidan "tarmoqli kiber-mas'uliyat" tushunchasi yoshlarning o'z raqamli harakatlari nafaqat shaxsiy, balki boshqa tarmoq ishtirokchilarining xavfsizligiga ta'sirini ongli ravishda hisobga olish qobiliyatini ifodalovchi integrativ ijtimoiy-falsafiy kategoriya sifatida taklif etiladi.

Kalit so'zlar: yoshlar, kiberxavfsizlik madaniyati, ijtimoiy mas'uliyat, raqamli jamiyat, tarmoq jamiyati, axborot etikasi, raqamli xulq, ijtimoiy ishonch, refleksivlik, tarmoqli kiber-mas'uliyat.

ДИАЛЕКТИКА КУЛЬТУРЫ КИБЕРБЕЗОПАСНОСТИ МОЛОДЁЖИ И СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ЦИФРОВОМ ОБЩЕСТВЕ

Независимый исследователь Ферганского государственного университета
Юсупов Бахтиёржон Баходиржон угли

Аннотация. В настоящих тезисах с социально-философской точки зрения анализируется диалектическая взаимосвязь между культурой кибербезопасности молодёжи и социальной ответственностью в условиях цифрового общества. Обосновывается, что культура кибербезопасности представляет собой не только индивидуальную компетенцию личности, направленную на защиту собственных цифровых данных и устройств, но и социально-культурный феномен, включающий осознание социальной ответственности за цифровые действия, способные оказывать влияние на безопасность других субъектов сетевого пространства. В качестве методологической основы используются концепция сетевого общества М. Кастельса, информационная этика Л. Флориди, теоретические подходы Ю. Хабермаса к коммуникативной ответственности, концепция рефлексивности Э. Гидденса, а также взгляды узбекских учёных на духовно-нравственную ответственность и информационную безопасность. Раскрывается взаимосвязь кибербезопасности и социальной ответственности, обусловленная тем, что индивидуальные действия молодых людей в цифровом пространстве способны порождать сетевые социальные последствия. Автором предлагается понятие «сетевая киберответственность» как интегративная социально-философская категория, выражающая способность молодых людей осознанно учитывать влияние собственных цифровых действий не только на личную безопасность, но и на безопасность других участников сетевого пространства.

Ключевые слова: молодёжь, культура кибербезопасности, социальная ответственность, цифровое общество, сетевое общество, информационная этика,

цифровое поведение, социальное доверие, рефлексивность, сетевая киберответственность.

Kirish. Raqamli jamiyatning rivojlanishi insonning ijtimoiy xatti-harakatlari amalga oshadigan makonni tubdan kengaytirdi. Zamonaviy yosh inson nafaqat real ijtimoiy munosabatlar, balki raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va turli virtual hamjamiyatlarning ham faol ishtirokchisidir. Natijada uning individual xatti-harakatlari ilgari mavjud bo‘lmagan tezlik va miqyosda boshqa insonlarga ta’sir ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘ldi.

Mazkur holat mas’uliyat tushunchasining mazmunini ham o‘zgartirmoqda. An’anaviy ijtimoiy muhitda shaxsning xatti-harakati ko‘pincha bevosita ijtimoiy makon bilan chegaralangan bo‘lsa, raqamli tarmoqda bitta axborotni tarqatish, havolani ulashish, shaxsiy ma’lumotni oshkor qilish yoki xavfsizlik talablariga rioya qilmaslik noma’lum miqdordagi boshqa foydalanuvchilarga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli raqamli jamiyatda kiberxavfsizlik shaxsning “o‘zini himoya qilish” masalasidan “o‘z xatti-harakatlari orqali boshqalarning xavfsizligiga zarar yetkazmaslik” masalasiga qadar kengayadi.

Yoshlar kiberxavfsizlik madaniyati va ijtimoiy mas’uliyat dialektikasining ijtimoiy-falsafiy mohiyati aynan shu transformatsiyada namoyon bo‘ladi. Shaxsning xavfsizligi tarmoq xavfsizligiga bog‘liq bo‘lgani kabi, tarmoqning xavfsizligi ham uning har bir ishtirokchisining mas’uliyatli xulqiga bog‘liqdir.

M. Kastelsning tarmoq jamiyati konsepsiyasi zamonaviy raqamli munosabatlarning mazkur xususiyatini tushunishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Kastels tarmoqlar zamonaviy jamiyatning yangi ijtimoiy morfologiyasini tashkil etishini ko‘rsatadi.[1] Tarmoq mantig‘i nuqtai nazaridan alohida subyektning

harakati faqat uning individual doirasida qolmaydi, balki turli tugunlar va aloqalar orqali kengroq tizimga ta’sir qiladi.

Bu holat kiberxavfsizlikka nisbatan ham to‘liq amal qiladi. Masalan, yosh foydalanuvchining o‘z akkauntini yetarli darajada himoya qilmasligi dastlab individual ehtiyotsizlik sifatida ko‘rinadi. Ammo ushbu akkaunt buzilganda undan boshqa foydalanuvchilarga zararli havolalar yuborilishi, yolg‘on axborot tarqatilishi yoki ularning ma’lumotlariga kirishga urinish amalga oshirilishi mumkin. Demak, individual xavfsizlik amaliyoti tarmoqli ijtimoiy oqibatga ega.

Shundan kelib chiqib, kiberxavfsizlik madaniyatining ijtimoiy mazmunini “mening xavfsizligim”dan “bizning o‘zaro bog‘liq xavfsizligimiz”ga o‘tish orqali tushuntirish mumkin.

L. Floridining axborot etikasi ushbu munosabatning aksiologik mohiyatini ochish imkonini beradi. Floridi axborot muhitidagi subyektlarning faoliyatini axloqiy jihatdan ahamiyatli jarayon sifatida ko‘radi.[2] Raqamli makonda axborot bilan amalga oshiriladigan harakat — uni yaratish, o‘zgartirish, tarqatish yoki yo‘q qilish — boshqa subyektlar va umumiy axborot muhitiga ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois kiberxavfsizlik madaniyati faqat “qanday himoyalanish kerak?” degan texnik savol bilan cheklanmaydi. U “mening raqamli harakatim boshqalarga qanday ta’sir qiladi?” degan axloqiy savolni ham o‘z ichiga olishi lozim.

Mazkur nuqtai nazardan ijtimoiy mas’uliyat kiberxavfsizlik madaniyatiga tashqaridan qo‘shiladigan ikkilamchi talab emas. Aksincha, u uning ichki aksiologik komponentidir. Chunki tarmoqli muhitda individual xavfsizlikni boshqa subyektlarning xavfsizligidan mutlaq ajratib bo‘lmaydi.

J. Habermasning kommunikativ harakat nazariyasi yoshlarning raqamli kommunikatsiyasini baholash uchun yana bir nazariy asos beradi. Habermas kommunikativ ratsionallikni o‘zaro tushunishga yo‘naltirilgan munosabatlar bilan

bog‘laydi.[3] Ushbu pozitsiyani raqamli muhitga tatbiq etganda, mas’uliyatli kommunikatsiya faqat shaxsning o‘z fikrini ifodalash erkinligidan iborat bo‘lmay, axborotning ishonchliligi, boshqa insonlarning huquqlari va muloqotning ijtimoiy oqibatlarini ham hisobga olishni talab qiladi.

Masalan, tekshirilmagan xabarni ijtimoiy tarmoqda ulashish texnik jihatdan oddiy harakatdir. Ammo mazkur harakat yolg‘on axborotning keng tarqalishiga olib kelsa, u kommunikativ mas’uliyat masalasiga aylanadi. Xuddi shuningdek, boshqa shaxsning fotosurati yoki shaxsiy ma’lumotini uning roziligisiz tarqatish kiberxavfsizlikning texnik emas, axloqiy va ijtimoiy o‘lchamini yuzaga chiqaradi.

Demak, yoshlar kiberxavfsizlik madaniyatida texnik kompetensiya, axborot etikasi va kommunikativ mas’uliyat o‘zaro birlashishi zarur.

E. Giddensning refleksivlik konsepsiyasi mazkur mas’uliyatning shakllanish mexanizmini tushuntirishga yordam beradi. Giddens kech modern jamiyatda individ o‘z xatti-harakatlari va hayotiy strategiyalarini muntazam ravishda qayta baholashini ta’kidlaydi.[4] Raqamli makonda refleksivlik shaxsning biror harakatni amalga oshirishdan oldin uning ehtimoliy oqibatlarini baholash qobiliyatida namoyon bo‘ladi.

Bunday yondashuvni “raqamli harakat – oqibatni anglash – mas’uliyatli tanlov” uchligi orqali ifodalash mumkin. Masalan, foydalanuvchi biror ma’lumotni ulashishdan avval uning manbasini, haqqoniyligini, boshqa shaxslarning daxlsizligiga ta’sirini va ehtimoliy ijtimoiy oqibatlarini baholashi refleksiv kiberxulqning ko‘rinishidir.

Ijtimoiy mas’uliyatning yana bir muhim komponenti — raqamli ishonchdir. Har qanday tarmoq barqaror ishlashi uchun uning ishtirokchilari o‘rtasida ma’lum darajada ishonch mavjud bo‘lishi kerak. Biroq raqamli jamiyatda ishonch ko‘r-ko‘rona bo‘lmasligi lozim. Shaxs ma’lumot manbasini tekshirishi, noma’lum foydalanuvchi yoki platformaga shaxsiy ma’lumot berishda ehtiyotkor bo‘lishi, ayni paytda o‘zi ham boshqalarning ishonchini suiiste’mol qilmasligi kerak.

Shu sababli kiberxavfsizlik madaniyatida ishonch va mas’uliyat o‘rtasida ikki tomonlama aloqa mavjud: mas’uliyatli xulq ishonchni yaratadi, ijtimoiy ishonch esa xavfsiz raqamli hamkorlikni mustahkamlaydi.

O‘zbek falsafiy tafakkurida shaxsning jamiyat oldidagi mas’uliyati ma’naviy kamolotning muhim mezonlaridan biri sifatida qaraladi. E. Yusupov inson kamolotini uning erkinligi bilan bir qatorda ma’naviy mas’uliyati va jamiyat manfaatlariga ongli munosabati bilan bog‘laydi.[5] Ushbu pozitsiyani raqamli muhitga tatbiq etish yoshlarning kiberxavfsizlik madaniyatida ham erkinlik va mas’uliyat birligini ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi.

Muallif fikricha, raqamli jamiyatda yoshlarning ijtimoiy mas’uliyati uch darajada namoyon bo‘ladi. Individual darajada shaxs o‘z ma’lumotlari, qurilmalari va raqamli identikligi xavfsizligi uchun mas’uldir. Kommunikativ darajada u tarqatayotgan axborot, boshqa insonlarning shaxsiy daxlsizligi va raqamli muloqot etikasi uchun javobgarlikni anglaydi. Tarmoqli darajada esa o‘z harakatining kengroq raqamli hamjamiyat xavfsizligiga ta’sirini hisobga oladi.

Mazkur uch darajaning birligini ifodalash uchun “tarmoqli kiber-mas’uliyat” tushunchasini taklif etish mumkin. Tarmoqli kiber-mas’uliyat — shaxsning raqamli makondagi harakatlarini faqat shaxsiy manfaat va xavfsizlik mezonlari asosida emas, balki boshqa tarmoq ishtirokchilari va umumiy raqamli muhit uchun yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan oqibatlarni hisobga olgan holda tashkil etish qobiliyatidir.

Uning konseptual rivojlanish mexanizmini “individual xavfsizlik → oqibatni anglash → kommunikativ mas’uliyat → o‘zaro ishonch → tarmoqli xavfsizlik” tarzida ifodalash mumkin.

Bu yondashuv yoshlar kiberxavfsizlik madaniyatining maqsadini ham o‘zgartiradi. Maqsad faqat kiberxavfdan himoyalana oladigan foydalanuvchini shakllantirish emas,

balki o‘z xatti-harakati bilan boshqalarning raqamli xavfsizligiga hissa qo‘sha oladigan mas’uliyatli raqamli fuqaroni shakllantirishdan iborat bo‘ladi.

Xulosa. Raqamli jamiyatda yoshlarning kiberxavfsizlik madaniyati va ijtimoiy mas’uliyat dialektikasini tahlil qilish mazkur tushunchalar o‘rtasida uzviy va ikki tomonlama bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatadi. Muallif fikricha, kiberxavfsizlik madaniyatini individual texnik himoya bilan chegaralash tarmoqli jamiyatning ijtimoiy mohiyatiga mos kelmaydi. Chunki raqamli muhitda shaxsning xavfsizligi boshqa foydalanuvchilarning xatti-harakatlariga, boshqa foydalanuvchilarning xavfsizligi esa muayyan darajada uning o‘z raqamli xulqiga bog‘liq.

Shu jihatdan ijtimoiy mas’uliyat kiberxavfsizlik madaniyatining tashqi axloqiy qo‘shimchasi emas, uning ichki aksiologik asoslaridan biri sifatida qaralishi lozim. Shaxs o‘z ma’lumotlarini himoya qilish bilan birga, boshqalarning shaxsiy daxlsizligini hurmat qilishi, axborotni tarqatishda uning ishonchliligini tekshirishi va raqamli harakatlarining ehtimoliy ijtimoiy oqibatlarini hisobga olishi zarur.

Muallif nazarida, yoshlarning kiberxavfsizlik madaniyatini rivojlantirishda individual, kommunikativ va tarmoqli mas’uliyat darajalarining o‘zaro birligini shakllantirish muhimdir. Bu kiberxavfsizlik ta’limining mazmunini “o‘zingni himoya qil” tamoyilidan “o‘zingni himoya qil va boshqalarning xavfsizligiga zarar yetkazma” tamoyiliga kengaytirishni talab qiladi.

Shu asosda ilgari surilgan “tarmoqli kiber-mas’uliyat” kategoriyasi yoshlar kiberxavfsizlik madaniyatining ijtimoiy mohiyatini ifodalovchi integrativ tushuncha sifatida baholanishi mumkin. Uning mohiyati individual raqamli xatti-harakat bilan jamoaviy kiberxavfsizlik o‘rtasidagi sababiy va aksiologik bog‘liqlikni ongli ravishda anglashda namoyon bo‘ladi.

Demak, raqamli jamiyatda kiberxavfsizlik madaniyatining yetuk shakli “men xavfsizman” holati bilan emas, “mening raqamli xulqim bizning umumiy

xavfsizligimizga xizmat qiladi” degan ijtimoiy mas’uliyat pozitsiyasining shakllanishi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Castells M. *The Rise of the Network Society*. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. P. 500–509.

2. Floridi L. *The Ethics of Information*. Oxford: Oxford University Press, 2013. P. 59–75.

3. Habermas J. *The Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society* / Trans. T. McCarthy. Boston: Beacon Press, 1984. P. 285–337.

4. Giddens A. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press, 1991. P. 32–34, 75–80.

5. Yusupov E. *Inson kamolotining ma’naviy asoslari*. Toshkent: Universitet, 1998.